

Μνήμων

Τόμ. 11 (1987)



Georges Duby, *Le dimanche de Bouvines*

ΟΝΤΕΤ ΒΑΡΩΝ

doi: [10.12681/mnimon.611](https://doi.org/10.12681/mnimon.611)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΒΑΡΩΝ Ο. (1987). Georges Duby, *Le dimanche de Bouvines*. *Μνήμων*, 11, 311–317.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.611>

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Georges Duby

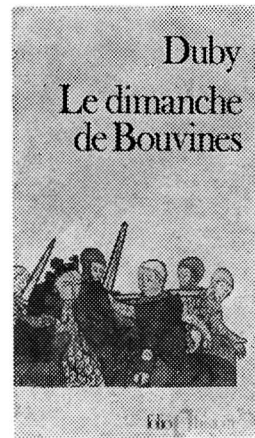
Le dimanche de Bouvines

Éditions Gallimard

«Folio / histoire» I

Παρίσι 1985

373 σ. + 16 σ. πίνακες



Ἡ καινούρια σειρά «folio / histoire» τῶν ἐκδόσεων Gallimard ἐγκαινιάζεται τὸν Μάρτιο τοῦ 1985 μὲ τὴν ἐπανεκδόση τοῦ βιβλίου τοῦ Georges Duby *Le dimanche de Bouvines* (α' ἐκδ. 1973). Στὸν πρόλογο, ὁ συγγραφέας μιλάει γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις Gallimard τοῦ προτείνουν νὰ γράψει ἓνα βιβλίο γύρω ἀπ' τὴν περίφημη μάχη. Ἡ πρόταση γίνεται ἀμέσως δεκτὴ. Βρισκόμαστε στὰ 1968, ἐποχὴ γενικότερου ἀναβρασμοῦ γιὰ τὴ Γαλλία. Ἡ σχολὴ τῶν *Annales* ἔχει κατακτήσει πιά κάποιες πολὺ προωθημένες θέσεις σχετικὰ μὲ τὴν ἀντίληψη γιὰ τὴν ἱστορία. Ἡ «ἱστορία τῶν γεγονότων» μοιάζει νὰ ἔχει παραμεριστεῖ καὶ νὰ ἔχει ὑπερφαλαγγιστεῖ ἀπ' τὴ «συνολικὴ ἱστορία». Ἡ στάση τοῦ Duby λοιπὸν ἀφήνει ἐκπληκτοὺς τοὺς φίλους του ἱστορικοὺς, ὁπαδοὺς ὅλους τῆς σχολῆς τοῦ Marc Bloch καὶ τοῦ Lucien Febvre, τῆς σχολῆς δηλαδὴ τῶν *Annales*. Μετὰ ἀπὸ τόσους ἀγῶνες γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς «καινούριας» ἱστορίας καὶ τὴν περιθωριοποίησιν τῆς περιγραφῆς γεγονότων, νὰ ἐπιστρέφει κανεὶς στὴν ἐνασχόληση μ' ἓνα γεγονός, ὅπως εἶναι μιὰ μάχη; Ἡ σχετικὴ σειρά ἐξάλλου τῶν ἐκδόσεων Gallimard εἶχε τὸν γενικὸ τίτλο *Les trente journées qui ont fait la France* καὶ ἦταν βέβαια μέσα στὴν ἀντίληψη τῆς «ἱστορίας τῶν γεγονότων». Ἐτσι ἡ πρόταση δὲν συμφωνοῦσε καθόλου μὲ τὴν κατεύθυνση τῶν ἐργασιῶν τοῦ Duby. Ὅπως λέει ὁ ἴδιος, σὲ μία συνέντευξη¹: «Ἡ πρόταση δὲν ταίριαζε καθόλου μὲ τὴν κατεύθυνση τῆς ἐργασίας μου. Ἀλλὰ ἀντιμετώπισα τὸ ὅλο θέμα μὲ τὸν δικό μου τρόπο, χωρὶς δηλαδὴ καθόλου νὰ ἐνταχθῶ στὸ δεδομένο ἀπὸ τὴ σειρά πλαίσιο».

Ὁ Duby βάζει λοιπὸν τὸ στοίχημα νὰ ἐκμεταλλευτεῖ τὸ γεγονὸς καί, μέσα ἀπ' τὴν ἐξαντλητικὴ ἐπεξεργασία τῶν πηγῶν, νὰ ἐντοπίσει τὴν ἀργή

1. «Aujourd'hui, l'historien», *Magazine littéraire*, n° 164, σ. 23.

μετακίνηση του πολιτιστικού υποβάθρου μιᾶς κοινωνίας. Στην ἴδια συνέντευξη λέει ἀκόμα²: «Ναί, αὐτὸ ποὺ θέλησα νὰ κάνω στὸ βιβλίο *Le dimanche de Bouvines* ἦταν νὰ προσπαθῆσω νὰ δείξω καταρχὴν πῶς τὸ γεγονός σὲ μεγάλο βαθμὸ εἶχε δημιουργηθεῖ ἀπ' τὴν ἴδια του τὴν ἀφήγηση. [...] Τί εἶναι ἓνα γεγονός; Εἶναι κάτι ποὺ ἀποκτᾷ σάρκα καὶ ὅστ' ἄ μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ ἀναφερόμαστε σ' αὐτό. [...] Ἐπειτα, θέλησα νὰ δῶ πῶς παρενέβησαν ἡ μνήμη καὶ ἡ λήθη, γιὰ νὰ τροποποιήσουν τὸ γεγονός. Ἀκόμα, πῶς εἶδαν τὸ γεγονός οἱ μεταγενέστεροι, πῶς τὸ χρησιμοποίησαν στὰ πλαίσια μιᾶς ὀρισμένης ἰδεολογίας, μιᾶς ὀρισμένης ἀντιλήψεως γύρω ἀπὸ τὸ παρελθόν».

Ὁ Duby λοιπὸν ἀνακαλύπτει ξανὰ τὴ σημασία τοῦ γεγονότος, μέσα στὰ καινούρια πιά δεδομένα τῆς ἱστορίας. Βρίσκει τὸν τρόπο νὰ παντρέψει τὸ γεγονός μὲ τὴν ἱστορία τῶν δομῶν, καὶ νὰ πλουτίσει ἔτσι καὶ τὰ δύο. Σὲ μία ἄλλη συνέντευξη³ λέει γύρω ἀπ' αὐτό: «Ἐχοντας μελετήσῃ ἓνα αὐθεντικὸ γεγονός, μιὰ μάχη, τὴ μάχη τῆς Bouvines, πιστεύω ἀκόμα περισσότερο ὅτι εἶναι δυνατόν, ἀναλύοντας κάποια γεγονότα ἐκρηκτικά, ποὺ ἀποκαλύπτουν μία σωρεία λαθνοσυμπεριφορῶν καταστάσεων, καὶ ποὺ προκαλοῦν ἕναν ἀπότομο πολλαπλασιασμὸ τῶν μαρτυριῶν, νὰ προχωρήσουμε στὴ δομικὴ ἱστορία καὶ νὰ καθορίσουμε μὲ περισσότερη ἀκρίβεια τίς κινητήριες δυνάμεις τῆς».

Ὁ Duby δὲν θὰ μπορούσε νὰ κερδίσει καλύτερα τὸ στοίχημα. Ὁ συνάδελφός του Jacques Le Goff, σὲ μία ἐκτενὴ παρουσίαση τοῦ βιβλίου, λέει⁴: «Σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο, ποὺ πρωτοεκδόθηκε ἐνταγμένο σὲ μιὰ σειρὰ γενικὰ ἐντελῶς παραδοσιακῆ, ὁ Georges Duby ποὺ, ὅπως ὅλοι ξέρουμε, γράφει πολὺ καλὰ, δὲν εὐτύχησε μόνο ὡς πρὸς τὴ γραφή, ἀλλὰ ἔκανε μιὰ ὑποδειγματικὴ ἐπίδειξη τῶν ὀριζόντων ποὺ ἀνοίξαν οἱ καινούριες μέθοδοι στὴν ἱστορία».

Στὸ πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου, σ' ἓνα εἶδος εἰσαγωγῆς μὲ τίτλο *L' événement*, ἀφηγεῖται τὸ γεγονός ποὺ βρίσκεται στὴν ἀφετηρία τῆς μελέτης καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενό της. Αὐτὸ συνοψίζεται στὴν περιγραφὴ τῆς μάχης ποὺ ἔδωσε ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Philippe Auguste (Φίλιππος Β') τὴν Κυριακὴ 27 Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1214 στὴν πεδιάδα ποὺ ὀνομάζεται Bouvines, στὴν περιοχὴ τῆς Φλάνδρας. Στὴ μάχη αὕτῃ οἱ Γάλλοι νίκησαν κατὰ κράτος τὸν συνασπισμὸ τοῦ κόμητος τῆς Φλάνδρας, τοῦ κόμητος τῆς Βουλώνης καὶ τῶν Γερμανῶν, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Γερμανὸ αὐτοκράτορα Ὁθωνα Δ'.

Στὴ συνέχεια παραθέτει ὁλόκληρη τὴν κυριότερη πηγὴ, τὴν *Philippide*

2. Ὁ.π., σ. 22.

3. «Entretien avec Georges Duby», *Aujourd' hui l'histoire*, Éditions Sociales, σ. 217 [ἀναδημοσίευση ἀπὸ *Nouvelle Critique*, 1970].

4. Jacques Le Goff, «Le dimanche de Bouvines», *Magazine littéraire*, n° 189, σ. 28.

(Φιλιπιάδα) τοῦ Guillaume le Breton, ποὺ ὑπῆρξε αὐτόπτης μάρτυς τοῦ γεγονότος, μιὰ καὶ στεκόταν κατὰ τὴ μάχη πίσω ἀπὸ τὸν βασιλιά⁵. Τὴν διασκευὴ τοῦ κειμένου ἔχει κάνει ἡ σύζυγος τοῦ Duby, Andrée Duby, προσέχοντας ἰδιαίτερα τὸν ρυθμό.

Στὸ δεύτερο μέρος ἀκολουθεῖ τὸ *Commentaire*, ποὺ ἀναφέρεται στὶς ἐξῆς ἐνότητες : «Ἡ εἰρήνη», «Ὁ πόλεμος», «Ἡ μάχη», «Ἡ νίκη». Μέσα ἀπὸ τὸν σχολιασμό τοῦ συγκεκριμένου γεγονότος καὶ τὴν δημιουργικὴ ἐπεξεργασία τῶν πληροφοριῶν τῶν πηγῶν, ὁ Duby προσπαθεῖ νὰ ἀνιχνεύσει τί τελικὰ σήμαιναν αὐτὲς οἱ ἔννοιες γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ 13ου αἰώνα. Βρισκόμαστε ἐξάλλου σὲ μιὰν ἐποχὴ ποὺ συμβαίνουν τέτοιες ἀλλαγές στὴν κοινωνία ὥστε νὰ ἀλλοιώνονται οἱ ἔννοιες. Σιγὰ - σιγὰ χάνεται ἡ ἀνάμνηση τῶν ληστρικῶν πολέμων, ποὺ μέχρι τότε ἦταν ἡ βασικὴ πηγὴ πλούτου. Μιὰ καινούρια ἀντίληψη ἀρχίζει νὰ διαμορφώνεται γύρω ἀπὸ τὸν πόλεμο, καὶ κατὰ συνέπεια καὶ γύρω ἀπὸ τὴν εἰρήνη⁶.

Τί ἦταν ἡ εἰρήνη; Τί ἦταν ὁ πόλεμος; Ποῦ διαφοροποιοῦνται αὐτὲς οἱ ἔννοιες στὴ διάρκεια τῶν αἰώνων; Ποιὰ χαρακτηριστικὰ τους παραμένουν ἀναλλοίωτα; Τί χαρακτηῖρα εἶχαν οἱ ἱπποτικοὶ ἀγῶνες, τὰ περίφημα μεσαιωνικά «tournois»; Τὰ tournois αὐτὰ ἦταν ὁ μοναδικὸς τρόπος νὰ πλουτίζουν οἱ ἱππότες τόσο γρήγορα, ὅσο οἱ ἔμποροι⁷. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο γινόταν ἐξάλλου μιὰ ἀπὸ τίς κυριότερες μεταβιβάσεις πλούτου. Κάθε ἀγώνας συνοδεύονταν ἀπὸ οἰκονομικὲς διαπραγματεύσεις καὶ οἱ ἀγωνιζόμενοι ἐβγαίνουν στὸν πλειστηριασμό. Ἔτσι τὸ ἄθλημα αὐτὸ ἦταν ἤδη ἓνα ἐπάγγελμα, ὅπου μποροῦσε κανεὶς πραγματικὰ νὰ πλουτίσει.

Κι ὁ πλοῦτος ἦταν πιὰ ἀπαραίτητος, ἀφοῦ στὴν καινούρια ἠθικὴ τῆς ἀριστοκρατίας μιὰ ἀπὸ τίς πρωταρχικὲς ἀρετὲς εἶναι ἡ γενναιοδωρία, ἡ εὐχαρίστηση τῆς δαπάνης. Ὁ ἱππότης πρέπει νὰ διασκορπίζει γύρω του τὰ πλούτη του. Οἱ ἱππότες, λοιπόν, εἶναι τὸ κατεξοχὴν καταναλωτικὸ στρώμα τῆς κοινωνίας⁸. Ἀνιχνεύονται ἐδῶ καινούριες ἀνάγκες γιὰ ἓνα ὅλο καὶ εὐρύτερο στρώμα. Ὅμως ὁ οἰκονομικὸς ρόλος τῶν tournois δὲν εἶναι καὶ ὁ μοναδικός. Οἱ γυναικες δὲν ἀπουσιάζουν βέβαια ἀπὸ τίς βίαιες αὐτὲς τελετές : αὐτὲς εἶναι ποὺ παραδίδουν στὸν νικητὴ τὰ ἐμβλήματα τῆς ἀνδρείας του. Ἔτσι πλέκεται τὸ ἐρωτικὸ παιχνίδι. Δεύτερο κίνητρο λοιπόν, ἡ ἐρωτικὴ κατάκτηση. Τέλος, σ' αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνες θριαμβεύει ἡ ἀτομικὴ δεξιότηχία.

5. Ἐξάλλου ἡ *Philippide* ἀποτελεῖ μόνο μιὰ ἀπὸ τίς δημοσιευόμενες πηγές, ἀφοῦ στὸ τέλος τοῦ βιβλίου ὑπάρχει ἓνα παράρτημα 50 σελίδων μὲ τίτλο *Documents*, ὅπου παρατίθεται μιὰ πλούσια ἀνθολόγηση τῶν μεταγενεστέρων πηγῶν.

6. Βλ. καὶ Georges Duby, *Guerriers et paysans*, éd. Gallimard, 1985, σ. 185.

7. Georges Duby, *ἰ.π.*, σ. 190.

8. Βλ. Georges Duby, «Les tournois...», *Historia*, n° 457, σ. 42.

Μοναχική νίκη, μοναχικός θρίαμβος, τὸ ἄτομο κερδίζει μέσα ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀπελευθερωτική διαδικασία τὴν ψευδαίσθηση κάποιας ἐλευθερίας.

Κάπου ἐκεῖ ἀρχίζει καὶ ἡ μοναξιά τοῦ πολεμιστῆ. Ἐργένηδες σὲ ὅλον τους τὸν βίο, οἱ ἱππότες καταλήγουν στὰ γεράματά τους στὰ μοναστήρια, ὅπου τοὺς βρίσκει ὁ θάνατος, ντυμένους τὸ μοναχικὸ ἔνδυμα. Ἐξάλλου, αὐτοὶ ποὺ ἄφησαν τὴ ζωὴ στὰ πεδία τῶν μαχῶν εἶναι σχετικὰ ἐλάχιστοι, ἀφοῦ ἡ ἀξία τοῦ ἱππότη βρίσκεται στὴν ἴδια του τὴ ζωή. Ὁ θάνατος στὴ διάρκεια τοῦ πολέμου ἀντιμετωπίζεται σὰν ἐγκλημα, ἢ σὰν ἀτύχημα, ἀκριβῶς ὅπως καὶ σὲ καιρὸ εἰρήνης. Στὶς μάχες οἱ πολεμιστὲς χτυποῦνται καὶ πληγώνονται· δὲν σκοτώνονται. Δὲν ὀνειρεύονται ποτὲ νὰ ἐξοντώσουν τὸν ἐχθρό τους, παρὰ μόνο νὰ τὸν συλλάβουν. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ *tournoi*, ὁ πόλεμος εἶναι μία ἐπιχείρηση κατὰ τὴν ὁποία δὲν διακινδυνεύει κανεὶς τίποτα γιὰ τὴν δόξα. Ὅσο γιὰ τὴ μάχη (*abataille*), εἶναι κάτι τελείως ἀντίθετο μὲ τὸν πόλεμο (*guerre*), εἶναι μία διαδικασία εἰρήνης. Στὴ μάχη παίζονται ὅλα, καὶ χάνονται ἢ κερδίζονται διαμιᾶς. Ἐτσι τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἀδιαμφισβήτητο, ἀμετάκλητο καὶ ἐξασφαλίζει τὴν εἰρήνη γιὰ μιὰ μακρόχρονη περίοδο.

* * *

Στὸ τρίτο καὶ τελευταῖο μέρος τοῦ βιβλίου, μὲ τὸν γενικὸ τίτλο *Légendaire* (μυθικό, θρυλικό), ἐξετάζεται ἡ γέννηση τοῦ μύθου γύρω ἀπὸ τὸ γεγονός. Πῶς χτίζεται, δηλαδή, αὐτὸς ὁ μύθος σιγά - σιγά, πότε ἐμπλουτίζεται, πότε συρρικνώνεται, ἀνάλογα μὲ τὶς ἐκάστοτε ἀντηχήσεις τοῦ γεγονότος.

Ἐτσι ὁ *Duby* ξεκινáει ἀπὸ τοὺς χώρους ὅπου γράφεται ἱστορία καὶ ἀπὸ τὰ κίνητρα τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὴ γράφουν. Ἡ ἱστορία γράφεται λοιπὸν εἴτε στὰ μοναστήρια, μὲ στόχο τὴν ἀνίχνευση τῆς θεϊκῆς βουλήσεως, ὅπως αὐτὴ ἐκδηλώνεται μέσω τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, εἴτε στὶς βασιλικὲς αὐλές, μὲ κυριότερους στόχους νὰ δοξαστεῖ ἡ ἐκάστοτε δυναστεία, νὰ διαπαιδαγωγηθοῦν οἱ εὐγενεῖς καὶ νὰ ἐνισχυθεῖ ἡ ὑπάρχουσα ἐξουσία καὶ ἡ κρατοῦσα ἠθική.

Προχωρεῖ σὲ μιὰ χαρτογράφηση τῶν γεωγραφικῶν περιοχῶν ὅπου σημειώνεται τὸ γεγονός. Ἀναφέρονται πρῶτα - πρῶτα οἱ γειτονικὲς περιοχές, ποὺ ὑπέστησαν πρὸ ἄμεσα τὶς συνέπειες. Ὅμως ὑπῆρξαν καὶ μακρινότερες περιοχές, ποὺ ἔδειξαν μιὰν εὐαισθησία ἀπέναντι στοῦ γεγονότος, χωρὶς νὰ ἔχουν θιγεῖ οἱ ἴδιες. Οἱ περιοχές αὗς ποῦμε ἀπ' ὅπου κατάγονται οἱ *Καπέτοι* (*Capétiens*), ἡ δυναστεία ποὺ βρίσκεται τότε στὸν θρόνο, περιέχουν πάντοτε τὸ γεγονός στὰ χρονικά τους. Ἐτσι φτάνει σὲ μιὰν ἀνίχνευση πολιτικῆς συνειδήσεως, φωτίζοντας ἓνα θέμα γύρω ἀπ' τὸ ὁποῖο οἱ πληροφορίες ἦταν ἐλάχιστες. Ἡ ἀναφορὰ στοῦ γεγονότος καθὼς καὶ ἡ σιωπὴ γύρω ἀπ' αὐτὸ ἀποτελοῦν δεῖκτες πολιτικῆς εὐαισθησίας.

Μέχρις ἐδῶ σχεδιάζει, ὅπως λέει, τὸ «προφίλ» τοῦ γεγονότος. Τὸ ἴδιο ὅμως τὸ γεγονός ἄφησε πολὺ βαθύτερα ἔχνη. Στὶς διαδοχικὲς τοῦ ἀφηγή-

σεις, οἱ ἀναμνήσεις διευρύνθηκαν ἢ καὶ παραμορφώθηκαν. Ἀνάλογα μὲ τὴν καταγωγή τοῦ χρονικογράφου, ἂν εἶναι γιὰ παράδειγμα γάλλος ἢ γερμανός, ὅλες οἱ ἄρετες ἀποδίδονται στοὺς συμπατριῶτες του.

Ἄν καὶ ἡ *Philippide* τοῦ Guillaume le Breton μοιάζει νὰ εἶναι ἡ ἐξιστόρηση ὁλόκληρου τοῦ βίου τοῦ βασιλιᾶ Philippe Auguste, ὥστόσο στὴν οὐσία τὸ βασικό της θέμα παραμένει ἡ μάχη. Ἄν καὶ ὁ Guillaume le Breton γράφει ἐνῶ ἀκόμα οἱ μάρτυρες τοῦ γεγονότος βρίσκονται ἐν ζῳῇ, ἀρχίζει προσεχτικὰ ν' ἀλλοιώνει τὴν πραγματικότητα, πρῶτα - πρῶτα μὲ μιὰ «διαφοροποίηση τοῦ φωτισμοῦ». Ὁ συγγραφέας παρεισάγει μιὰ «τραγικὴ» διάσταση· οἱ «κακοὶ» ἐμφανίζονται ἀκόμα χειρότεροι, καὶ «κακοὶ» εἶναι ὅλοι ὅσοι δὲν γεννήθηκαν στὸ βασίλειο. Ὁ βασιλιάς εἶναι ἀληθινὸς «ἥρωας» καὶ ἡ νίκη του εἶναι «ἐθνικὸς θρίαμβος».

Ἐμφανίζεται λοιπὸν ἐδῶ τὸ «esprit de corps national», ἓνα πνεῦμα, δηλαδή, συναδελφότητος σὲ ἐθνικὴ πιά κλίμακα. Ἐνας καινούργιος πατριωτισμὸς γεννιέται. Ἡ γερμανικὴ βία συγκρούεται μὲ τὴν γαλλικὴ ἰσχὺ, καὶ φυσικὰ θριαμβεῖ αἰξιοκρατικὰ ἢ δεύτερη. Καὶ τότε ἡ νίκη τοῦ βασιλιᾶ ἀρχίζει νὰ γίνεται νίκη ὁλόκληρου τοῦ λαοῦ. Ἡ νίκη συγκλονίζει ὅλη τὴ χώρα καὶ ἡ ἐπέτειός της ἀνακηρύσσεται πρώτη ἐθνικὴ γιορτὴ. Κάπως ἔτσι ὁλοκληρώνεται ἡ ἀνάλυση τῆς *Philippide*, ἀποδεσμεύοντας τὴν ἰδεολογία τοῦ συγγραφέα της, καθὼς καὶ τῆς κοινωνίας του.

Ὑστερα, ὁ Duby προχωρεῖ στὴν ἐξέταση τοῦ μύθου μέσα ἀπὸ τίς πηγὲς τῆς ἀμέσως ἐπόμενης πεντηκονταετίας, ὅπου βρίσκει τὸν μῦθο νὰ πλουτίζεται πιά μόνον ὡς πρὸς τὸ σύμβολο τῆς μοναρχίας. Τέλος : τὸ γεγονὸς παραδίδεται στὸ «imaginaire», στὴ φαντασία τῶν ἐπικῶν ποιητῶν, κι ὁ τελευταῖος, ὁ Jean des Prés d'Outremeuse, γράφει ἓνα ποίημα ποὺ ὁ Duby χαρακτηρίζει «grand opéra fou», χάρη στὴν ἀχαλίνωτη φαντασία τοῦ συγγραφέα του.

Στὴν ἐπόμενη καὶ τελευταία ἐνότητα τοῦ βιβλίου, μὲ τίτλο «Résurgences» (Ἐπανεμφανίσεις), ἐξετάζονται οἱ ἀντηχήσεις τοῦ γεγονότος στοὺς κατοπινούς πιά αἰῶνες, ξεκινώντας ἀπὸ τὸν 14ο καὶ φτάνοντας στὸν 20ό. Ἐχομε ἔτσι ἓνα ὑπόδειγμα ἰδεολογικῆς χρήσης τῆς ἱστορίας σὲ μιὰ μεγάλη διάρκεια.

Μὲ τὸν 14ο αἰ. ἀρχίζει ἡ ἡθὴ. Ἡ φήμη τοῦ ἐγγονοῦ τοῦ Philippe Auguste, τοῦ Λουδοβίκου τοῦ Ἀγίου, ποὺ ἔχει γίνει ὁ θρυλικὸς βασιλιάς τῆς δυναστείας, ἔχει κάνει τὴ δικιὰ του νὰ ξεθωριάσει. Πρέπει νὰ φτάσουμε στὸν 17ο αἰ. γιὰ νὰ ξαναβροῦμε τὰ ἔχνη τοῦ γεγονότος. Οἱ ἱστορικοὶ ἀρχίζουν νὰ δίνουν σημασία στὰ παλιὰ χρονικά, νὰ ἀναζητοῦν τὰ γραπτὰ ἔχνη τοῦ παρελθόντος καὶ νὰ γράφουν τὴν ἱστορία στηριζόμενοι σ' αὐτά. Ἡ μάχη λοιπὸν ξαναπαίρνει τὴ θέση της. Ὅπως χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει ὁ Duby, ἡ εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ Philippe Auguste σ' αὐτὰ τὰ κείμενα ἐμφανίζεται στὸν τύπο τοῦ «Μαινόμενου Ὁρλάνδου», τοῦ ἥρωα δηλαδή τοῦ Ἰταλοῦ

L. Ariosto. Ἡ εἰκόνα ποὺ διαμορφώθηκε γιὰ τὴ μάχη τὸν 17ο αἰ., βρίσκεται πανομοιότυπη καὶ στὰ κείμενα τοῦ 18ου καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 19ου, εἶχε δηλαδὴ διάρκεια δύο ὁλόκληρων αἰώνων.

Στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ., ὁ Jules Michelet διαφοροποιεῖται ριζικὰ ἀπὸ τοὺς προηγούμενους του καὶ ἀντιμετωπίζει ἐντελῶς διαφορετικὰ τὸ θέμα. Συνολικὰ δὲν θεωρεῖ καὶ πολὺ σημαντικὸ γεγονὸς τὴ μάχη. Σὰν κύρια συνέπειά της ἐξάλλου βλέπει τὴν ἐνίσχυση τῆς ἐπικίνδυνης συμμαχίας τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ στέμματος. Ὁ βασιλιάς δὲν ἦταν παρὰ ὄργανο τοῦ σκοταδισμοῦ, ὑποταγμένος σ' ἓναν πάπα ὑποκριτὴ καὶ αἰμοβόρο. Ἦταν περισσότερο φιλειρηνικὸς παρὰ πολεμιστὴς καὶ ὅσο γιὰ τὴν εἰκόνα τῆς *Philippide*, ὁ Michelet τὴν κρίνει ἐντελῶς πλαστή: «Ἡ *Philippide* τοῦ Guillaume le Breton, κλασικὴ μίμηση τῆς *Αἰνείας* ἀπὸ ἓναν ἐφημέριο τοῦ βασιλιᾶ, μᾶς ξεγέλασε ὅσον ἀφορᾷ τὸν πραγματικὸ χαρακτήρα τοῦ Φιλίππου τοῦ Β'. Τὴν εἰκόνα συμπλήρωσαν, ὁλοκληρώνοντας ἔτσι τὴν παραμόρφωση, τὰ μυθιστορήματα. Στὴν πραγματικότητα, οἱ μεγάλες ἐπιτυχίες τῆς βασιλείας του, καθὼς καὶ ἡ ἴδια ἡ νίκη τῆς Bouvines, ὑπῆρξαν καρποὶ τῆς πολιτικῆς του, καθὼς καὶ τῆς προστασίας τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸν ὀνόμασαν Auguste ἐπειδὴ γεννήθηκε τὸν Αὐγούστο, καὶ τὸν συναντᾶμε γιὰ πρώτη φορὰ ὅταν, στὰ δεκατέσσερά του, ἄρρωστος ἀπ' τὸν φόβο του ἔχει χαθεῖ νύχτα σ' ἓνα δάσος»⁹. Ἡ πλήρης ἀπομυθοποίηση λοιπὸν τοῦ «βασιλιᾶ - ἥρωα», ποὺ κατεβαίνει ἔτσι στὰ μέτρα τοῦ πιὸ κοινοῦ θνητοῦ.

Ἡ τόσο ἀρνητικὴ εἰκόνα τοῦ Michelet δὲν θὰ διατηρηθεῖ γιὰ πολὺ, μιὰ καὶ ἡ συγκυρία εἶναι τέτοια ὥστε στὰ 1870 ὁ μόνος ἐχθρὸς τῆς Γαλλίας εἶναι ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτορας. Ἀμέσως ὅλες οἱ ἀναμνήσεις τῆς μάχης ζωντανεύουν καὶ παίρνουν θέση «ἐθνικῆς ἀναμνήσεως». Στὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰ. ἡ μάχη ἐμφανίζεται σὰν ἡ νίκη τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῆς φεουδαρχίας, αὐτοῦ τοῦ συστήματος ποὺ εἶχε καταλύσει τὴν ἱερὴ ἔννοια τῆς πατρίδας.

Μπαίνοντας στὸν 20ὸ αἰ., ὁ τόνος γίνεται ἐπιθετικότερος, καθὼς ἡ μάχη σημειώνεται σὰν «ἡ πρώτη μας νίκη ἐναντίον τῶν Γερμανῶν», στὸ σχολικὸ ἐγχειρίδιο τοῦ C. Calvet, στὰ 1903. Στὰ 1914, ἡ 700ῇ ἐπέτειος γιορτάζεται γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τέτοια μεγαλοπρέπεια. Ὁργανώνεται τεράστια γιορτὴ στὴ Bouvines, μὲ παρελάσεις, ἐπίσημους λόγους, πυροτεχνήματα, ἐορταστικὸ γεῦμα καὶ ἄλλα πολλὰ. «Ὅλοι γιορτάζουν τὴν «ὑπέροχη αὐτὴ μέρα» ἐκτὸς ἀπὸ «κάποιες ἐκατοντάδες σοσιαλιστὲς ποὺ γιούχαρχαν ἀνόητα τὴν

9. Jules Michelet, *Histoire de France*, présentée et commentée par Claude Mettra, Éditions Rencontre, Λωζάννη, τόμος I, σ. 483.

παρέλαση που οργανώθηκε την Παρασκευή το βράδυ στη Αίγλη για την επέτειο»¹⁰.

Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, μία σχετική σιωπή πέφτει γύρω από το θέμα. Ἐλάχιστες γραμμὲς στὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια ἀναφέρονται σ' αὐτὸ καὶ τὸ σημεῖο που τονίζουν δὲν εἶναι ἡ μάχη, ἀλλὰ ἡ λαϊκὴ γιορτὴ. Ἡ ὀριστικὴ ὁμῶς σιωπὴ θὰ ἐπέλθει μετὰ τὸν Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Οἱ δάσκαλοι δὲν ἀναφέρονται πιά στὴ μάχη. Ἀπ' ὅλη τὴ δυναστεία μόνο ἡ εἰκόνα τοῦ Λουδοβίκου τοῦ Ἀγίου πρέπει νὰ ἐξαίρεται στὰ ἐγχειρίδια. Ἡ λήθη σκεπάζει τοὺς τελευταίους ἀπόηχους τοῦ πρώην ἐθνικοῦ θριάμβου.

Στὶς μέρες μας, τέλος, πλήρης σιγὴ καλύπτει τὸ θέμα, ἀφοῦ, ὅπως τόσο ποιητικὰ ἀναλογίζεται ὁ Duby, ἡ ἐποχὴ μας ἀποστρέφεται τὶς μάχες, γιὰτὶ ποιά σχέση μπορεῖ νὰ ἔχουν αὐτὲς οἱ ἀνοιχτές, δίκαιες μάχες μὲ τὸν σημερινό, σκοτεινὸ πόλεμο, που στόχος του εἶναι ἡ καταστροφὴ;

ONTET BAPON

ΣΧΕΤΙΚΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Avec la collaboration de [...] Georges Duby [...], *Aujourd' hui l'histoire*, Éditions Sociales, Παρίσι 1974 : «Entretien avec Georges Duby», σ. 201 - 217 [ἀναδημοσίευση ἀπὸ *Nouvelle Critique*, 1970].

Georges Duby, «Le mental et le fonctionnement des sciences humaines», *L'Arc*, n° 72, numéro spécial consacré à Georges Duby, σ. 90 - 92 [στὴ σ. 3 «Εργογραφία» τοῦ Duby].

Georges Duby, «L'historien devant le cinéma», *Le débat*, n° 30, Μάιος 1984, σ. 81 - 86. [γύρω ἀπὸ τὴν ἀπόπειρα κατασκευῆς σεναρίου τηλεοπτικῆς ταινίας μὲ θέμα τὴ μάχη τῆς Bouvines].

Georges Duby, «Les tournois, matchs du moyen âge», *Historia*, n° 457, Ἰανουάριος 1985, σ. 38 - 47.

«Aujourd' hui l'historien, entretien avec Georges Duby» par Raymond Belour, στὸ ἀφιέρωμα «L'histoire aujourd' hui», *Magazine littéraire*, n° 164, Σεπτέμβριος 1980, σ. 20 - 24.

Ἀφιέρωμα στὸν Georges Duby μὲ τίτλο «Le style et la morale de l'histoire» τοῦ *Magazine littéraire*, n° 189, Νοέμβριος 1982, σ. 16 - 36, ὅπου τὰ παρακάτω ἄρθρα :

Pierre Nora, «Le style et la morale de l'histoire», σ. 17 - 18.

Propos recueillis par Jean - Jacques Brochier et Michel Pierre, «L'exercice de la liberté», σ. 19 - 25. [συνέντευξη μὲ τὸν Georges Duby].

Robert Fossier, «Les trois temps de l'oeuvre», σ. 26 - 27.

Jacques Le Goff, «Le dimanche de Bouvines», σ. 28 - 31.

Eric Vigne, «Les idéologies d'un malin génie», σ. 32 - 33.

Maurice Godelier, «Un mariage très catholique», σ. 34 - 36.

10. Ὁ Duby παραθέτει ἀποσπάσματα ἀπὸ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς στὶς σελ. 293 - 294, ἀπ' ὅπου καὶ τὸ παραπάνω.